

BOLJA

između pisma i slikovnosti

SADRŽAJ

Sava Damjanov, FANTASTIKA U ROMANU SRPSKIH PREDROMANTIČARA I /47
Intervju, DOGADA SE, DOGODILO SE SA MNOM (Mirča Elijade) /52
Mirča Elijade, DVANAEST HILJADA GOVEDIH GLAVA /54
Slobodan Blagojević, SLIKE BOJNOG SAVEZNIKA /55
Zoran Kravar, MRKONJIĆ KAO SONETIST /57
Tomaž Šalamun, SONET O MLEKU /59
Denis Poniž, SONET O MLEKU /59
Branimir Donat, TRI DESETLJEĆA POEZIJE IRENE VRKLJAN /60
Ernst Tugendhat, MODERNO SHVATANJE STRUKTURE SINGULARNIH I GENERALNIH STAVOVA: LOGIČKO-SEMANTIČKI I GRAMATIČKI OBLIKI /62
Miroslav Prokopijević, GOVORNA AKTA I ZAHTEVI VAŽENJA /65
Pol Riker, DOGADAJI I SMISAO U IZLAGANJU (DISCOURS) /70
Kolja Mićević, MALARMEOV EPITAF ZA SINA /73
Stefan Malarme, ZA ANATOLOV GROB /74
Irfan Horozović, IZNENADNI BOL /77
Mihajlo Pantić, DA LI STE GLEDALI PSIHO? /78
Slobodan Radošević, KLON /79
Reiner Warning, IMITACIJA I INTERTEKSTUALNOST II /81
Dražen Katunarić, BLIJEDI SVETAC /84
Miodrag Radović, KO SE BOJI DOSTOJEVSKOG DANAS I OVDE? /85
Radovan Jeknić, PRETENDENT NA BRANKA /87
MLADA SRPSKA KNJIŽEVNOST /88
ART PORTRET, Đorđe Beara /96
Dušan Radak, NAJVİŞE VOLIM VODU /98
Stojan Kostić, S NALIČJA /98
Vojislav Karanović, TASTATURA /98
NOVE KNJIGE /99

časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja, novi sad, katolička porta 5/II, telefon (021) 28-765

ureduju: silvija dražić, zoran derić, petru krdu, alpar lošonc, franja petrinović, đorđe pisarev (v. d. glavnog i odgovornog urednika) i miroljub radojković; sekretar radmila gikić; tehnički i likovni urednik ctvan domovski; lektor zora stojanović; članovi izdavačkog saveta: bosiljka bojanović (predsednik), goin nandor, aleksandar horvat, ratka lotina, velja macut, selimir radulović, radivoj šajtinac, dušan todorović, aleksa trifunov, jovanka žunić, (delegati šire društvene zajednice); radmila gikić, relja knežević, tomislav marčinko, šan todorović, aleksa milan paroški, franja petrinović i vitomir sudarski (delegati izdavača); izdaje nišro »dnevnik« oour »redakcija dnevnik«, novi sad, bulevar 23. oktobra 31; direktor vitomir sudarski; osnivač pokrajinska konferencija saveza socijalističke omladine vojvodine; časopis finansira sif kulture vojvodine; rukopise slati na adresu: reakcija »polja«, novi sad, poštanski fah 190; žiro račun: 65700-603-6324 nišro »dnevnik«, oour »redakcija dnevnik«, sa naznakom za »polja«, (godišnja preplata 600 dinara, za inostranstvo dvostruko); na osnovu mišljenja pokrajinskog sekretarijata za nauku i kulturu broj 413-152/73 časopis je oslobođen poreza na promet proizvoda i usluga; tiraž 2.000 primeraka

redakcija zadržava pravo da po svom naročaju rukopise i pozivaju autore na saradnju. polemike ne honorisemo. rukopisi se ne vraćaju. redakcija prima utorkom i četvrtkom od 12 do 14 časova.

glavni urednici polja od 1955. florika Štefan (1955 – 1958), dejan poznanović (1958 – 1962), mileta radovanović (1962 – 1965), petar milosavljević (1965 – 1968), pero zubac (1968 – 1971), boško ivkov (1971 – 1974), jaroslav turčan (1974 – 1976), jovan zivlak (1976 – 1984)

(uz likovne priloge u ovom broju)

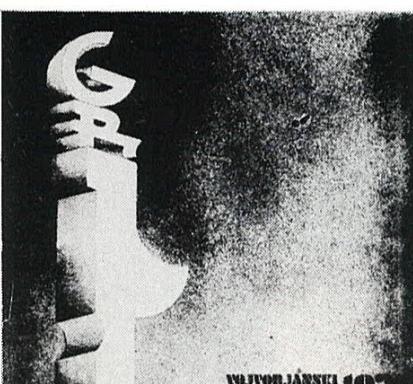
Ivan Kerekeš

Interesovanje i stvaralaštvo novosadskog grada Ivana Boldižara (1917), koji su ga odveli u sferu vrhunskog renomea, i to kroz autorstvo i najširi funkcionalni primenu njegovih radova, tipova slova u svetskoj tipografiji, neposredno su povezani sa PISMOM; tačnije, umetničkom oblikovanju slovnih znakova nadgraduje se ne na sadržaje, ili pak na jezičke određenosti, već na »tehničke« oblike pisane komunikacije. Dizajniranje SLOVA raznih pisama u upotrebi na našem području i proširivanje estetskih mogućnosti njihovog grafickog prezentovanja, označavaju oblast vizuelne kreacije koja, zbog svoje funkcionalističke uslovjenosti i prirode, samo uslovno dotiče »umetnost«, no ipak daleko prevaziđa granice čisto dekorativističkog »zahatstva«. Oblikovanje slova u dodatu menu je »primjene umetnosti« – umetnosti grafičkog izražavanja. U samoj grafici, specijalizovana oblast umetničkog oblikovanja slova (kompletne alfabele i abzuku) tradicionalno pripada onim senzibilitetima koji značajno umeju sagledati i kroz izvođenje spojiti tehničke mogućnosti tipo-grafike sa estetskim zahtevima proizvremenim iz logika datih pismena, posredno i pismenosti. Savremeni pristup oblikovanju slova proistekao je iz gutembergovskih pojmanih prakse štamparskog medija, ali artistička prezentacija slovnog znaka svakako se koreni u svestrovim rukopisnim knjiga, dokumentu evropskog i istočnočnog srednjeg veka, a možda i u daleko ranijim oblicima registrovanja verbalnih sadržaja na jezicima i pismima starih civilizacija.

I u letimičnom sagledavanju bogatog dela Ivana Boldižara, neminovalo je potrebno poći od uopštenog leksikološkog interpretiranja pojma pisma, po kojem je »PISMO u širem smislu, svaki sistem bilo kojom tehnikom trajnije ubeleženih (crtnih, slikanih, graviranih itd.) simboličkih elemenata (imitiranih ili proizvoljnih likova, znakova, šara i njihovih kombinacija), koji služi fiksiranju i prenošenju nekog smislenog sadržaja: memorisanju, saopštenju, evokaciji realnih i imaginarnih motiva itd.); u užem smislu, sistem znakova koji predstavlja određene elemente govornog jezika: čitave reči, slogove i glasove.«

Iz odnosa Ivana Boldižara prema pismima nastajala je i nastaje njegova kaligrafija, piktorgrafija, ili pak »slirkopis« – rezultirao je, dakle, desetinom svetski zaštićenih i upotrebljenih tipova slova, sa bezbroj unikatnih grafičkih rešenja dokumenata, naslova izvedenih u kontekstu posebnih prilika posredstvom varijacija i maštovitih adaptacija njegovih licno razrađenih pismovno-rukopisnih obrazaca.

Kaligrafija slova iz Boldižarove radionice odlikuje se karakterističnim i originalnim osobinama poteza pisala, vođenog rukom ovog autora. Individualni »rukoznak« očituje se u svim detaljima pisanih elemenata, formiranih i organizovanih u složenje vizuelne celine pikturnalnim kriterijima. Boldižareva slova nastaju formiranjem iz »jednog poteza«. Kroz slikarsku ekspresivnost načinjenog traga, u ekvilibraciji dužina i jačina linija nije moguće grešiti, činiti zastoje, pauze neodlučnosti – savršena kaligra-

naslovna strana »graflčka revija« iz 1933 godine, Ivan boldižar

JANUS

A B C D E F
G H I J K L M N O
P Q R S T
U V W X Y Z
abc
defghijklmno
pqrstuv
wxyz
1234567890

BOLDIZ

A B C D E F
G H I J K L M N O
P Q R S T
U V W X Y Z
abc
defghijklmno
pqrstuv
wxyz
1234567890

TRITON

A B C D E F
G H I J K L M N O
P Q R S T
U V W X Y Z
abc
defghijklmno
pqrstuv
wxyz
1234567890

fija isključuje naknadne korekcije. »Umetničko pisanje« samo po sebi iziskuje neobičan talent i koncentraciju. Pogledamo li samo neke izuzetne primere zvaničnih dokumenata iz prošlog ili možda s početka ovog veka, pisanih rukom anonimnim beležnikima, uočićemo suptilnu estetiku rukopisanja, koja je, u osavremenjenoj formi, odlična i Boldižarovog umeća. Varijacije rutinizovanog »lepopisa« koje predočavaju primere krajnje usavršenih individualnih grafolologija, međutim, mogu ukazivati samo na jedan suženi vid odnosa prema organizovanju pisanih znakova u funkcionalne, smislene celine. Priroda Boldižareve kaligrafije, pak, nije saglediva u usavršenoj automanirizaciji, pukoj reproduktivnosti, već je karakteriše težnja za kreativnom sintezom u oblikovanju novih formi slova i slovnih konstrukcija.

Ivan Boldižar – kaligraf, razrađuje svoje tipove slova kroz proces uobličavanja skice u finalni znak, često preko stilizacija i shematisacija osnovne ideje. Njegovo pero je vrlo jednostavno. Obično radi pisaljkom koju sam izrađuju od lipovine. Upotreba ovog – u odnosu na savremena oruđa, specijalno rađena za kaligrafiju – primitivnog pisačeg alata, međutim, rezultira sasvim osobenim kvalitetima grafičkog traga: linije, osnovnog elementa slova. Kroz razradu osnovne ideje, slovni znak se pretapa u varijante afiguralnih geometrijskih ili apstraktnih oblika da bi u finalnom izgledu dobio potpunu, čistu grafičku punoću. U primeni dobijenog konkretnog oblika, slova često inspirišu autora na konstruisanje ornamentalnih celina. U izradi kompletних alfabetova, abzuka, dati osnovni modeli pojedinih određujućih, tipološki karakterističnih slova uslovjavaju gradnju ostalih – stilskom analogijom.

Kaligrafiju Ivana Boldižara moguće je posmatrati iz dva aspekta. Pre svega, kroz tipografsku primenu nekih njegovih tipova slova i njihovih varijacija – naročito kada ih sam autor organizuje u grafičke celine, a s druge strane, unikatni primjeri njegovih kaligrafskih radova, u neposredno »opipljivoj materijalnosti« papira, boje i formi, pokazuju ne samo idealnu primererenost, već i tehničko savršenstvo boldižarovskog oblikovanja.

Profesionalni put Ivana Boldižara započeo je 1931. u Novom Sadu. On se već na samom početku opredelio za jednu od najlošenijih tehnika unutar tradicionalne grafike – litografiju, koja ga je odmah usmerila ka grafičkoj realizaciji i oblikovanju slova. Tradicionalna litografija zahtevala je veliku veština i preciznost od izvođača grafičkih produkata u složenoj tehnologiji graviranja dijamantskom iglom u kamenu. Današnji tehnički oblici štampe su upravo tih kasnih dvadesetih i početkom tridesetih doživljivali prve primene u štamparstvu. Boldižar se, ipak opredelio za merkantilnu litografiju, grafičku tehniku za izradu precizno crtanih reklamnih predložaka, ilustracija, novčanica, poštanskih markara. Između 1934. i 1940. radeći u Osijeku, upoznao je tako reći sve discipline moderne štampe i dizajna. Od početka rada na polju grafike, sve do posleratnih godina, kada je bio pri »Agitpropu«, a zatim u izdavačkoj kući »Forum«, Boldižar je ostvario i nekoliko vrlo vrednih radova primenjene grafike, koji bi iziskivali opširniju estetsku i istorijsku analizu.

Boldižarevi prvi učitelji behu stručnjaci dospeli iz Nemačke, Austrije, Češke, ili Mađarske, koji su osim tehničkih znanja prosledivali i duh modernog evropskog grafičkog dizajna. Dvadesetih i tridesetih godina njega više nije odlikovala likovna tradicija srednjoevropske secesije, već prevladavanje ukusa »art decor«, tj. »dekoration kunsta«. Estetski principi novog srednjoevropskog grafičkog dizajna uslovile Boldižarev senzibilitet i u njegovom posleratnom grafičkom radu. Međutim, uticaj aktivističkog konstruktivizma, posredstvom časopisa Lajosa Kassaka, iz Budimpešte i Beča, sa primerima vrhunskih radova evropske avangarde, neposredno je inspirisao Ivana Boldižara na projektovanje nekih grafičkih kompozicija. Godine 1933. dobija prvu nagradu za rešenje naslovne stranice »Grafičke revije«.

Taj rad je moguće nesumnjivo smatrati jednim od prvih bauhausovski rešenih konstruktivističkih grafičkih projekata u Jugoslaviji, u potpuno vre-

menskom sinhronu sa Bauhausom i vremenom prve ekspanzije njegove uticajne estetike u Evropi. Boldižarova naslovna stranica, u svetu njegovog ponovnog otkrića, svakako nema samo čisto dokumentarnu vrednost u radu ovog grafičara. On i 1939. rešava jednu figuralnije određenu naslovnu stranicu za isti časopis, u duhu estetizovanijeg »art decor« na osnovama применjenog konstruktivizma.

Nakon rata, Boldižar rešava većinu zaglavja vojvodanskih dnevnih i periodičnih listova. Bavi se i grafičkim oblikovanjem reklama proizvoda za široku potrošnju. Kraјem pedesetih, u izradi vinjeta, ponovo radi u retkoj engleskoj tehnici »scraper boarding«. Slike, slova izvedena tom tehnikom urezivanja u papir na osnovu fotografskog predloška, rezultirali su svojevrsnim »foto-realizmom« Ivana Boldižara. Radove poratnog perioda ovog autora jasno karakteriše potreba za primenom slikovnih detalja i ilustrativnošću.

Delo Ivana Boldižara ispisano je slovima. Njegovo htenje da slovne kompozicije često povezuju s likovnim elementima u celine »slikovne« prirode, ostavilo je čitavu gradu za gledanje – iz aspekta vremenskog, estetskog i istorijskog pomaka.

Slova, celine – manuelni tragovi povezivanja slova u slikovne nizove, zrače jednostavnost, ali i bogatstvom u grafičkim detaljima. Prazni meduprostori su u harmoniji sa »naokom« i »slobodnom rukom« komponirani i izvedeni, rasporedjeni značima uglavnom svečanih napisa. Boldižar u savršenoj razmerni komponuje tekstualne celine u odnosu na funkcionalne vrste pisama – na kapitale, kurzive i iniciale. Njegovi tipovi slova, adaptacijom, doživljavaju formalne promene, koje uslovjavaju različitosl tekstualnih predložaka kaligrafije. I u slučaju celovitog likovnog izgleda ovih radova, jasan je, dakle, trag individualnosti i senzibilnosti autora, koji se u neretko dekorativnim kompozicijama slovnih znakova – doima potrebot za iskazivanje možda potisnutog, čisto slikarskog talenta.